

KOLOKVIJ V KRŠKEM

Del prizadevanj, da bi zaživel Valvasorjev kompleks v Krškem kot vpliven oblikovalec vednosti o preteklosti in da bi v mestnem parku v Krškem postavili doprsji Adama Bohoriča in Jurija Dalmatina, ki sta neposredno povezana s Krškim, je tudi nadaljnje znanstveno osvetljevanje in preučevanje obdobja reformacije. Izmenjavi strokovnih dosežkov in zamisli je bil namenjen kolokvij *Vloga in pomen »krških« protestantov* 9. marca 2006 v Dvorani v parku. Mestu in protestantski dobi so vtisnili pečat različni znani in neznani prebivalci mesta in okolice, zato je bilo v naslovu kolokvija zapisano »krških« v narekovajih, saj gre tako za Krčane kot za »prišleke«. Kolokvij so pripravili Krajevna skupnost mesta Krško, Valvasorjeva knjižnica Krško in Valvasorjev raziskovalni center Krško, programsko in organizacijsko pa so ga izvedli Alenka Černelič Krošelj (vodja kolokvijskega oddora, Valvasorjev raziskovalni center Krško), Ljudmila Šribar (Valvasorjeva knjižnica Krško) in Jože Habinc (predsednik sveta KS mesta Krško).

Na kolokviju je akademik prof. dr. Jože Toporišič sodeloval s prispevkom *O Adamu Bohoriču* in spregovoril o različnih vidikih preučevanja Bohoričevega dela in drugih ter o »ozračju« 16. stoletja v povezavi s slovnico in jezikom. V svoje razmišljanje je vključil tudi (v)pogled v širše razumevanje slovenstva s poudarkom na uporabi pridevnika slovenski, ki je le pogojna oziroma z veliko skepsjo, kajti v 16. stoletju še ni bilo slovenske zavesti v današnjem pomenu in razumevanju. Predstavil je tudi nekaj pomembnih izdaj in med drugim osvetlil okoliščine nastajanja svoje izdaje in svojega prevoda Bohoričeve slovnice (1987).

V prispevku z naslovom *Posavsko narečje in Jurij Dalmatin. Nekatere samoglasniške stičnosti* je dr. Melita Zemljak Jontes, docentka na Pedagoški fakulteti v Mariboru, prikazala, da se v Dalmatinovem jeziku kažejo nekatere tipične dolenjsko-štajerske narečne značilnosti. Med temi značilnostmi so nenaglašeni *i* po vokalni harmoniji: *divica*; zapis naglašene in nenaglašene *u* < *o*: *gus'pu:t*, *s'ru:ta*, *ma'le:ŋkust*, *'sa:mu* 'samó', to je značilen pojav ukanja, zaradi česar je še danes nenaglašeni *o* v posavskem narečju, sploh v sevniško-krškem govoru, redek; zapis izvornih naglašanih *ǝ* in *ɐ* večinoma z *a*; v nekaterih pregibalnih vzorcih se pojavljajo tipične dolenjsko-štajerske končnice, npr. *-i*: 'k *serci*, k *Bugi*' za 'k *sru*, k *Bogu*'; *-u* < *-o*: *rešnu telu*; *-um* < *-om* v daj. mn., or. ed.: (z) *b'ra:tam*. Še posebej je zanimiva problematika izgovora samoglasnikov ob *r* z raznočasijskega in enočasijskega vidika (današnjega stanja v primerjavi s predvidenim stanjem v 16. stoletju), bodisi da gre za (ne)naglašene zlogotvorne *r* ali katere koli (ne)naglašene samoglasnike ob soglasniku *r*, od katerih je še posebej zanimiv zapis s črko *e*. Po ugotovitvah Frana Ramovša se je namreč naglašeni *e* pred *r* ravno proti koncu 16. stoletja v izgovoru poenoglasil v *i*-jevski samoglasnik, ki je v sevniško-krškem govoru večinoma tako izgovarjan še danes, kar se je odražalo tudi v zapisovanju. Jurij Dalmatin je namreč v tem položaju zapisoval predvsem *e* ali *i*, v posameznih primerih pa tudi druge samoglasnike (*u*, *a*, *o*, *ə*), npr.: *kateri*, *večer*, *vera*, *mera*, *merkati*; pa: *štiri*, *pastyr*, *vmirati*, *mir*, *zmirom* idr. Že pater S. Škrabec te narečne značilnosti vrednoti s kritičnimi očmi. Njegova opažanja podpirajo ugotovitve jezikovnozgodovinskih raziskav Frana Ramovša in Tineta Logarja pa tudi sodobnih raziskav (danes) štajerskega sevniško-krškega govora, od koder Jurij Dalmatin izhaja. To potrjuje tudi zbrano posneto govorno gradivo.

Umetnostna zgodovinarka in podiplomska študentka Daša Pahor, ki se ukvarja s protestantsko arhitekturo na Slovenskem, je v prispevku *Leskovška župnijska cerkev in njena gradnja v času protestantizma* najprej opozorila, da je bil v času gradnje in dokončanja cerkve (proti koncu 40. let oziroma sredi 16. stoletja) leskovški župnik Martin Duelacher, ki je bil tesno povezan z Ivanom Ungnadom, Duelacherjev vikar Ivan Zistlpacher pa je bil najverjetneje protestant. Nato se je posvetila podrobni analizi stavbnih prvin. V svoji zasnovi se je cerkev

naslonila na poznogotsko tradicijo dvoranskega prostora, vendar je zanj značilna umirjenost. Leskovška cerkev bi morala biti zaradi svojih naprednih značilnosti brez dvoma omenjena v splošnih pregledih t. i. severne renesanse oz. »postgotske« arhitekture, po tradicionalističnih stebrih z osmerokotnim prerezom pa je ena velikih izjem v evropskem merilu. V duhu renesanse antikizirajoči kapiteli in konzole so izdelani zelo napredno. Zasluge za njihovo izdelavo bi brez dvoma lahko pripisali nekemu italijanskemu mojstru ali pa mojstru, ki je dalj časa prebil v Italiji. Zelo sorodno so izdelani in razporejeni kapiteli tudi v bližnjem gradu Šrajbarski turn, zato je treba cerkev in grad preučevati in obravnavati skupno. Posebnost cerkve je kamnita prižnica iz leta 1545; na njenem osmerokotnem delu sta polje z grbom, ki je bil šele pred kratkim pripisan župniku Duelacherju, in polje z verzi v nemščini, ki pa razlagajo grb na desni; za ta grb z zvezdo, lilijo in deteljico še ni ugotovljeno, čigav naj bi bil. Daša Pahor domneva, da je grb, ki ga je stroka doslej spregledovala, pripadal kakemu humanistično usmerjenemu meščanu. Napis (v prispevku je ponoven, natančnejši prepis) ima močan protestantski prizvok. Zato je prižnica skoraj gotovo nastala na pobudo (in ob sodelovanju župnika oziroma vikarja) nekega naročnika, ki je pripadal novi veri.

Slavko Šribar je v prispevku *Znano in neznano – 16. stoletje v Krškem* (prispevek je predstavila Ljudmila Šribar) načel vprašanja, ki so se pojavila ob zbiranju virov za to obdobje, med drugim: prvič, nedoslednosti v interpretaciji Dalmatinovega pisma z 10. 1. 1572 in navedenju podatkov o Bohoričevi šolniški karieri; drugič, lastništvo (predikant Weixler?) inkunabule s Ptuja z rokopisnim koledarjem cerkvenih opravil v župniji Krško. Učiteljica zgodovine na Osnovni šoli Jurija Dalmatina v Krškem je v prispevku *Jurij Dalmatin in Adam Bohorič v učbenikih osnovne šole (zgodovina in slovenski jezik)* prikazala obravnavanje protestantizma ter Dalmatina in Bohoriča v šoli.

Alenka Černelič Krošelj je s prispevkom *O podobi in sledih* predstavila projekte, ki jih izvaja Valvasorjev raziskovalni center Krško v sodelovanju z različnimi strokovnjaki in institucijami. Center želi zagotoviti ustrezno in kakovostno predstavitev zgodb preteklosti v Valvasorjevem kompleksu; del tega kompleksa je tudi t. i. Jarnovičeva

hiša, ki je zaradi starosti arhitekturnih osnov domnevna Bohoričeva šola (1551–63). Med večjimi projekti centra je *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško* in v njegovem okviru je tudi evidentiranje in pregledovanje virov in gradiva o njunem življenju in delu. Alenka Černelič Krošelj opravlja to nalogo z raziskovanjem v arhivih in drugih zavodih v Sloveniji in tujini, predvsem v Nemčiji. Zbrala je in kritično primerjala temeljne podatke, ki so povezani z Bohoričem in Dalmatinom in se pojavljajo v delih Janeza Vajkarda Valvasorja, Theodorja Elzeja, Ivana Lapajnetja in J. Ravnikarja ter različnih literarnih, šolskih, kulturnih, verskih in splošnih zgodovinarjev. Del tega pregleda je prikazala v svojem prispevku. Ob načrtovani postavitvi kiparskih upodobitev Bohoriča in Dalmatina pa je spričo dejstva, da doslej še nihče ni našel izvirnih podob obeh mož in da je verjetnost, da obstajajo, zelo majhna, treba upoštevati, da smo tudi različne druge upodobitve sprejeli brez razmišljanja o avtentičnosti, tako da je pomembno predvsem, da so podobe dobro izdelane z vidika likovnega izraza in unikatnosti, oziroma da je smiselno postaviti izvirna umetniška dela, pri katerih je upodobitev osebnosti prepuščena umetniškemu izrazu in razmišljanju izbranega umetnika.

Na kolokviju je bilo predstavljeno tudi delo Antona Seherja iz Velenja, ki je raziskoval sledi družine Bohorič v različnih arhivskih virih.

Valvasorjev raziskovalni center je izdal zbornik *Adam Bohorič, Jurij Dalmatin in Krško* (2006), v katerem so v celoti objavljeni kolokvijski prispevki Daše Pahor, dr. Melite Zemljak Jontes in Alenke Černelič Krošelj.

Alenka Černelič Krošelj